

Önceki Bin Yılda Maddî İlerleme*

E. Calvin Beisner**

Zamanınızdaki birçok İngiliz çiftçiden daha iyi hayat şartlarına sahip Reginald Labbe 1293'te öldü. Vasiyetnamesinde maddi varlığı şu şekilde yer almaktaydı:

- Bir inek ve bir dana
- İki koyun üç kuzu
- Üç tavuk
- 90 Pound kadar buğday (1 pound=0.454 kg)
- 400 pound civarında arpa
- Sığır ve davar için yaklaşık 600 pound ot-saman
- 400 pound kadar karışık hububat
- Bir omuzluklu başlık, bir ceket ve (kısa, sert bir kumaştan yapılmış kumaştan) bir cübeden ibaret elbiseleri
- Bir yastık (uzun, dar bir yastık veya tampona benzer bir şey)
- Bir kilim (battaniye olarak kullanılan)
- İki çarşaf
- Bir üçayak¹ (ateş üzerinde yemek pişirmek için)

Zamanındaki çiftçilerin çoğu gibi Labbe de muhtemelen bir çapa bir tırpandan öteye gitmeyen ve toprak sahibine ait olan tarım aletle-

** Georgia'da (ABD) Covenant College'da Interdisipliner Çalışmalar profesörü.

ri kullanmaktaydı. Yani, onun ne toprağı ne de evi vardı. Parası da yoktu. Bütün varlığının maddi değeri o günün parasıyla 33 şiling 8 pens (1 pound 73 pens) veya bugünün kurlarıyla 2,75 dolar civarıydı. Mamafih, şüphesiz, onun zamanında şilingin satınalma gücü bugünkünden çok daha fazlaydı. Aradan geçen yediyüz yılda enflasyon bu gücü eritti.

Labbe bugün ölseydi mal varlığının değeri ne olurdu? Tam bir hesaplama yapmak imkânsız. Hayvanlarının yaşını, ağırlığını, sıhhat derecesini ve diğer varlıklarının kalitesini bilmiyoruz. Fakat kaba bir tahminle hayvanlarının değeri bugün 1000 dolar civarında olurdu (Hayvanlarının bugünkü hayvanlardan daha küçük ve daha sağlıksız olduğunu varsayıyoruz). Tahıl ve ot-saman stoku 475, üçayağı 10 dolar ederdi. Elbiselerinin ve yatak eşyalarının herhalde hiçbir değeri olmazdı (Çünkü, muhtemelen, çok eskimiş ve çok kalitesiz oldukları için bugün kimse onları kullanmak istemezdi). Şu halde, Labbe'nin bütün varlığının maddi değeri 1485 dolar (veya 935 pound) civarında olurdu. Bir karşılaştırma yapmak gerekirse, ABD'de bugün bir çiftliğin ortalama değeri 350000 dolardır.

Labbe ölünce vasiyetini yerine getiren memur cenaze masraflarını karşılamak için Labbe'nin mallarını sattı. Mezarının kazılması için bir peni (bugünkü parayla 8.65 dolar) öde-

di. Kilise çanının çalınmasına iki pence (17.28 dolar), vasiyetinin yerine getirilmesi için 6 pence (51,84 dolar), mahkeme ücretleri için 8 pence (69,12 dolar), matemcilerin ve tabut taşıyıcıların yiyeceği için 46 pence (397,44 dolar) mal varlığının hesabını çıkaran katibe üç pence (25,92 dolar) ödedi. Hep birlikte 66 pence (570,25 dolar), yani Labbe'nin malvarlığının üçte birinden biraz fazlasını cenaze töreni için harcadı (Şüphesiz, Labbe'nin vücudu tahnit edilmedi ve bin yıl koruyacak hava geçirmez, kadifeyle döşenmiş, paslanmaz çelikten bir kasketi (tabutu) da yoktu).

Labbe, 13. asırda doğan insanların ortalama ömür süresi kadar yaşadıysa, öldüğünde 30'un altındaydı. Daha büyük bir ihtimalle, bebeklik ve çocukluk çağlarını hayatta kalarak atlattığına göre (insanların yarısı bu şansa sahip değildi) 30 veya 40 yaşlarında öldü. Muhtemelen, en azından bir eş(i) ondan önce, ihtimal, çocuk doğururken öldü. Bu o zaman kadınların ölümünün en büyük sebebiydi. Evlilik yılları içinde 8 çocuğunun olduğunu varsayarsak, muhtemelen çocuklarının dördünü bebekten kaybetti, belki birini daha 5 yaşına gelmeden toprağa verdi ve bir diğeri ergenlik çağına ulaşmadan öldü. Zamanının tipik bir ailesine mensup idiyse, yalnızca iki çocuğu yaşama şansına sahip oldu, babalarının ölümünü görecek kadar uzun yaşadı.

Yavaş Nüfus Artışı

Labbe'nin hayatı zamanının nispeten daha iyi durumda olanlarının hayatıydı. Onun içinde yaşadığı toplum öyle bir toplumdur ki, doğum oranı ölüm oranına çok yakındır. Nüfus yılda ortalama % 0.17 artmakta ve ancak her 425 yılda bir ikiye katlanmaktaydı. Oysa, 1980'lerde dünya nüfusu her 42 yılda ikiye katlanacak şekilde büyümekteydi. 1990'larda ise bu 51 yıl civarındaydı.² O zamanlar zenginler için bile hayat emin değildi. Çok zenginler -a-siller ve kraliyet ailesi- arasında bebek ve çocuk ölüm oranları çiftçiler ve köylüler arasında olduğundan birazcık daha düşüktü. Bu durum 18. yüzyıla kadar sürdü. İngiliz kraliçesi

Anne (1665-1714) onsekiz defa hamile kaldı, ancak beş çocuğu canlı doğdu ve çocuklarının hiçbiri ergenlik çağına ulaşamadı.

Daha açık söyleyelim: Yukarıda anlatılan hayat şimdi dünyanın en zengin ülkeleri arasında yer alan ülkelerde geride kalan milenyumun büyük bölümü boyunca yaşanan hayatın basit bir tasviridir. Daha anlatılacak pek çok şey vardır. Anlatılabileceklerin çoğu, bizim hayat tecrübemizle kıyaslandığında, son derece keder vericidir.

Matemcilere ve tabut taşıyıcılara verilen yiyeceğe ödenen para miktarı -Labbe'nin ölümüyle doğan masrafların en büyük kalemi- sizi şaşırtmış olabilir. Bunun sebebi, yiyeceklerin, geçmişte, işgücü ve her çeşit mamulle karşılaştırıldığında, bugüne nisbetle çok daha pahalı olmasıdır. O zamanlar, dönüm ve iş saati başına tarımsal üretim çok çok daha azdı.

Mesela, 18. yüzyıl Fransız çiftçileri acre (0.4 hektar) başına 345 pound (bir pound = 0.454 kg) buğday üretebilmekteydi. Günümüzde Amerikan çiftçileri bundan 6.2 kat fazlasıyla, 2150 pound buğday üretmektedir.³ 15. asrın başlarında Fransız çiftçileri iş saati başına 2.75 ile 3.7 pound arasında buğday üretimi yapıyorlardı. Sonraki asırda bu oran yarıya düştü.⁴ Şimdiki Amerikan çiftçileri iş saati başına 857 pound buğday üretmektedir.⁵ Bu, Fransız meslektaşlarının 1400'lerde ürettiğinin 1400 katı ve 1600'lerde ürettiğinin 460-620 katıdır (bu demektir ki, modern çiftçiler daha önceki çiftçilerin uğraştığı çiftliklerin -acre olarak- 37 ila 100 katı büyüklükte çiftlikleri idare etmektedirler. Bu, ekipmanın mekanize olmasıyla mümkün olmaktadır). Büyük Fransız tarihçisi Braudel'in gösterdiği gibi, buğdayda iş saati başına verimlilik 2.2 poundun altına düştüğünde hayat çok zorlaşmaktaydı. Fakat 1540'tan 1890'a kadar olan 350 yıllık zaman diliminin çoğunda verimlilik bu miktarın altındaydı.⁶

Bu gerçekler neden önceki nesillerin gelirlerinin mühim bir bölümünü (hazırlanması, paketlenmesi ve nakledilmesi hariç) gıdaya

harcadığını izaha yardımcı olur. Oysa biz gelirimizin çok daha azını (ABD'de 1980'lerde toplam tüketim harcamalarının % 6'sından azı) gıda için harcamaktayız. Bu gelişmeler - (ışığı ve sıcaklığı içeriye alan fakat soğuk ve böcekleri dışarıda tutan) cam pencerelerin, (taze havayı içeriye alan ve hastalık taşıyan haşerati dışarıda tutan) cam kafeslerin gelişmesi, içme suyunun ve atık suların işleme tabi tutulması, (gıdaların bozulmasını ve bundan doğacak israf ve hastalıkları önleyecek) mekanik soğutma, daha güvenli iş, seyahat ve eğlenme metotlarının benimsenmesi, sıhî tıbbî pratiklerin gelişmesi, antibiyotiklerin ve modern cerrahi tekniklerinin gelişmesiyle birlikte şimdi insanların neden üç kat uzun yaşadıklarını izaha yardımcı olmaktadır.

Şimdiye kadar anlatılanlar geçmiş bin yılda insanların içinde yaşadığı maddi şartlarda meydana gelen değişimlere bakışın bir yoludur. Diğer yollar da mühim ve bilgilendiricidir.

Hangi Çağda Yaşamayı Tercih Ederdiniz?

Hayali bir tecrübe yaşamaya çalışın. Bu çağda, şimdiki halinizle, mevcut gelir ve harcama kalıplarınızla yaşamayı mı tercih ederdiniz, yoksa geçtiğimiz milenyumda hanedan mensuplarının 19. yüzyıla kadar yaşadığı gibi yaşamayı mı tercih ederdiniz? Hanedan mensuplarının hayatını seçmek son derece çekicidir. Fakat acele etmeyin, sahip olmadan yaşamak zorunda kalacağınız birkaç şeyi göz önünde tutun.

- Elektrik ve elektirikle çalışan şeyler: Lambalar, televizyonlar, radyolar, telefonlar, soğutucular, klimalar, vantilatörler, videolar, röntgen, beyin tomografi cihazları, bilgisayarlar, internet ve bütün diğer endüstriyel otomasyon cihazları

- İçten yanmalı motorlar ve bu motorların çalıştığı şeyler: Otomobiller, kamyonlar, otobüsler, uçaklar, çiftçilik ve inşaat ekipmanları ve çoğu trenler ve gemiler

- Plastik, naylon, orlon, suni ipek, vinil gibi sentetik materyaller ve -bakkal poşetleri ve ço-

raplardan compact disklere ve yapma vücut parçaları ve organlarına kadar- onlardan yapılan yüzlerce ürün. Bütün bunların hiçbirinin, hangi fiyattan olursa olsun, 19. yüzyılda elde edilmesi mümkün değildi.

Bir milenyum -hatta yüzelli yıl- önce ne kadar zengin olursanız olun, bakteriyel bir hastalıkla temas ettiğiniz takdirde, antibiyotiklerle tedavi edilmeniz imkansızdı. İngiltere'den Avustralya'ya seyahat etmek isteseydiniz, bunu aylardan önce, büyük riskler göze almadan ve son derece rahatsız edici şartlarda olmadan yapamazdınız. Bugün bunu bir günden daha az bir sürede ve Londra'nın bir ucundan diğer ucuna otomobille gitmekte olduğundan daha az risk alarak yapabilirsiniz. Sıcak bir yaz boyunca klimadan, buzlu içeceklerden yararlanamazdınız. Hiç kimseyle, çıplak ses haricinde hiç bir cihazla konuşamazdınız. 19. asrın ikinci çeyreğinde telgraf geliştirilinceye kadar, hiç bir mesafeye oraya bizzat gidip gelmekten daha kısa bir sürede yazıyla haberleşemezsiniz. Telgrafla haberleşmenin çoğu şehir ve kasabalarda mevcut hale gelmesi on yıllarca sonra gerçekleşti.

Fotoğraf çekemez, fotoğrafları göremez, kaydedilmiş müzik dinleyemez veya -kendi filminizi yapmak bir yana- hareketli filmler seyredemezsiniz.

Evet, eski zenginlerin pek azı bolluk içinde yaşadı (Şatoları düşünmeyin, onların çoğu dar ve sıkıştıktı, rahat değildi ve konfordan ziyade savunma amacıyla yapılmıştı). Oxford'daki Blenheim Sarayı gibi büyük malikaneleri, Fransa'da Château Fontainebleau'yu, hatta ABD'de North Carolina'da, Asheville'deki Biltmore Binasını düşünün. Veya Londra'daki Buckingham Palace veya Hampton Court ve Fransa'da Versailles Sarayı gibi kraliyet ailesinin evlerini- malikanelerini düşünün.

Muhteşem mimarilerine, güzel bahçelerine, halılarına, mobilyalarına, seramiklerine ve gümüş takımlarına, sanat koleksiyonlarına rağmen rahatlık verici değildiler. Bu binalarda

ısıtma ve bilhassa soğutma sistemleri daima problemliydi. Bugünkü alt sınıf evlerden daha az hijyenik ve daha kötü kokuluydu. Gerçekten, zengin insanların malikaneleri, pazar öncesi veya ilkel pazar kültüründe, servetlerini daha yararlı yerlere harcamadıklarının delilidir. Bugün gelişmiş ülkelerde eski devirlerinden çok daha fazla sayıda insan malikaneler alabilecek ve onları döşeyebilecek mali güce sahiptir. Fakat bunu yapmazlar. Neden? Çünkü, bu insanların çoğu, bunun yerine, servetlerini verimli-üretken endüstrilere yatırırlar yahut paralarını seyahat ve eğlence için harcarlar.

Ya sağlık şartları? Edebiyat tarihçisi James Clifford, Londra'daki sağlık şartlarıyla ilgili bulabildiği her evrakı inceledikten sonra Amerikalı tarihçi Bernard Bailyn'in "dehşet verici" diye vasıflandıracağı bir makale yazdı.⁷ Braudel, "Onyedinci ve onsekizinci yüzyıl evlerinde banyo nadiren karşılaşılan bir lükstü. Pireler, fareler ve tahtakuruları, Paris gibi Londra'yı da, fakirlerin evini olduğu gibi zenginlerin evini de işgal etmişti" diye yazmıştır. "Bugünün insanları olarak geçmişte bir eve girseydik, kısa sürede kendimizi rahatsız hissederdik. Ne kadar güzel görünürse görünsün -çoğu zaman gerçekten harikaydılar- geçmişin insanlarına lüks görünen şeyler bizim için kafi olmazdı".⁸

Kara seyahatinde zenginler bile at üstünde veya at arabasında gitmekteydi ve Londra ile Edinburgh arasındaki, bugün rahat bir otobüs yolculuğuyla yedi saatte, uçakla bir saatte alınabilecek olan 450 millik mesafeyi katetmek için, ne ısıtma ne de havalandırma sistemine sahip sarsıntılı bir at arabasında günde 18 saat olmak üzere iki gün harcamak gerekmekteydi. Fakirler ise neredeyse yalnızca yürüyerek seyahat edebilmekteydiler.

Doktorları Uzak Tut

Tıbbi tedavi? Çoğunun hayalinizden bile geçmesini istemezsiniz. Alkol ve karanfilden başka anestezi maddesi yoktu, dolayısıyla bugün kolayca tedavi edilebilecek bir enfeksiyon insanın bir organını yakalayıp kangrene çevirdi-

ğinde o organ kesilmek zorundaydı. Böyle durumlarda hastalar dişlerini kenetler ve kaba testerenin verdiği acıyla kendilerinden geçerdiler. Gen kontrolü? Mevcut değildi. Hastalıkların mikroplardan doğduğu teorisi 18. yüzyılın sonlarına kadar cari (current) değildi, aptisep-tiklerin kullanımı ise ancak bir buçuk asır sonra başlayabildi. O zaman bile, doktorunuzun bilmediği şey(bilgisizliği) sizin ölümünüze sebep olabilirdi. 19. asrın başlarında ABD'de çocuk doğururken ölen kadınların oranının yüksekliği kısmen "methe değer irin (cerahat)"e bağlanırdı. Doktorlar cerahatin kendisinin şifa verici olduğuna inanırlardı, bu yüzden onu, doğum yapmakta olan anneler dahil, hastadan hastaya bilinçli biçimde yayarlardı.⁹ Ateşiniz mi var? doktor çağırmayın; muhtemelen sizi tedavi etmek için öldüresiye kanınızı dökecektir. Gerçekte ilaçlar öylesine ilkeldi ki, casusların gözde kılıfıydı; doktorlara her yerde güvenilmekteydi, fakat bilgileri son derece kıtı.¹⁰

Eğitim zenginlere mahsus bir alandı. Reformasyondan önce pek az ülkede yaygın eğitim vardı, reformasyon sonrasında bile mekteplere devam esas itibarıyla zenginlerin ulaşabildiği bir imkândı. Bir istisna İskoçya'ydı. John Knox'un izleyicileri Tanrı'nın kelâmı hakkında bireylerin bilgi sahibi olmasının sivil özgürlükler kadar dinî özgürlüklerin muhafazası için de zaruri olduğuna inanmış olarak, kilise tarafından idare edilen gramer okulları kurdular. Bu okullar hemen hemen her çocuğun iyi bir okur yazar olmasına imkân sağlamaktaydı. İskoçya'nın yüksek okur yazarlık oranı, Kalvinist etiğin çalışma ve tasarruf etme kültürüyle birlikte, İskoçya'nın, hayli küçük nüfusuna rağmen endüstriyel devrime büyük katkılarda bulunmasında etkili olan faktörlerdi. Fakat orada bile, beş-altı yıldan daha uzun süre okulda kalan pek az kişi vardı ve pek az kişi kolejden mezun olmak bir yana koleje devam edebildi.

Bugün, tersine, ABD'de 25 yaş ve üzerindekiilerin % 81'i lise mezunu ve % 23'ü kolej mezunudur. Ve bütün dünyada eğitim imkânları artmaktadır. Bu, dünyanın geleceğini ön-

görmeye çok hayatî bir faktördür. Çünkü zenginliğin yaratılması esasta adale kuvvetine değil kafa kuvvetine dayanmaktadır.

Ya alt çizgi? Maddi bakımdan dünya bugün sadece bir milenyum önce olduğundan değil bir yüzyıl önce olduğundan da çok daha iyi durumdadır. Bugün, her hammadde-madenler, bitkiler ve sebzeler-işgücü maliyetleri anlamında, geçmişte her dönemde olduğundan daha kolay elde edilebilir (daha ucuza satın alınabilir) (ekonomistlerin deyişiyle daha bol) durumdadır. İmâl edilen her ürün şimdiye kadar olduğundan daha ucuza satın alınabilir. Ve, bu büyük bolluğu üretirken, aynı zamanda sağlığı tehdit edici kirliliği de azalttı.

Maddi refahın en önemli ölçütleri, ölüm oranları ve ortalama hayat süresidir, çünkü insanların çoğu hayatı muhafaza etmeyi diğer maddi şeylerden daha önemli görür. Bin yıl evvel, ortalama hayat 30 yıldır, bugün bütün dünyada ortalama 65'tir ve yüksek gelirli ekonomilerde 76'nın üzerindedir. Beş yaşından küçük kimselerde ölüm oranı 19. asrın sonlarındaki %40'lardan bugün %7'nin altına düşmüştür ve yüksek gelirli ülkelerde %1'in de aşığına inmiştir.

Müteveffa ekonomist ve istatistikçi Julian Simon, benim kişisel arkadaşım ve entellektüel rehberim, 1995'te son büyük eserlerinden birini yazdı: *The State of Humanity* (İnsanlığın Durumu). Simon bu kitapta insanlığın maddi refah durumundaki iyileşme trendlerini gösterdi. Kitapta şu gibi konuları ele alan bölümler vardı: Hayat, ölüm ve sağlık; yaşama seviyesi, üretim ve fakirlik; tabii kaynaklar; tarım, gıda, toprak ve su; kirlilik ve çevre. Kölelik, evlerin kalitesi ve fiyatları; boş vakitler; enerji kaynakları; ormanların büyümesi; tahıl ve evcil hayvanlarda verimlilik; cinayet, intiharlar ve hatta kazalardaki trendleri bilmek ister misiniz? Dünya çapında şöhret sahibi bu bilim adamı saydığım konuları tek tek bu kitapta ele almaktadır.

Simon, "bu kitabın temel iddia"sını şöyle ortaya koymaktadır: "Hemen hemen her mecburi değişiklik ve hemen hemen her sosyal ve

ekonomik değişiklik veya trend meseleye makul derecede uzun bir periyot açısından baktığımızda bir pozitif gelişmeye delalet etmektedir. Yani, insanların maddi refahı her bakımından artmaktadır."¹¹

Simon'un görüşü yıllarca küçümsendi, fakat empirik veriler onu desteklemektedir. Son bir yılda yaşadığımız maddi değişiklikleri kavramak için *The State of Humanity*'yi okumak iyi bir başlangıç olabilir.

NOTLAR

1. Russell Kirk, *Economics: Work and Prosperity* (Pensacola: A Beka Book, 1989), s. 250-1.

2. Fernand Braudel, *Civilization and Capitalism: 15th-18th Century*, 3 volumes, volume 1, *The Structures of Everyday Life*, trans. Sian Reynolds (New York: Harper and Row, 1985), s. 41.

3. Braudel, s.121'den ve *Statistical Abstract of the United States*, 1996, tablo 1105'ten aktarılmış ve bilgisayarla geliştirilmiştir.

4. Braudel, s. 135'ten aktarılmış ve bilgisayarlarla geliştirilmiştir.

5. E. Calvin Beisner, *Prospects for Growth: A Biblical View of Population, Resources, and Future* (Wheaton, Ill.: Crossway Books, 1990), s. 127.

6. Braudel, s. 135'ten aktarılmış ve bilgisayarlarla geliştirilmiştir.

7. Bernard Bailyn, *On the Teaching and Writing of History* (Hanover: N.H.: Dartmouth College, 1994), s. 51.

8. Braudel, s. 310-11.

9. Philip T. Newton (M.D.) ile özel haberleşme.

10. Alan Marshall, *Intelligence and Espionage in the Reign of Charles II, 1660-1685* (Cambridge: Cambridge University Press, 1994).

11. Julian L. Simon, ed. *The State of Humanity* (Cambridge, Mass.: Blackwell Publishers, 1995), s. 7.

* "Material Progress Over the Past Millennium", *Freeman*, November 1999, s. 8-12.

Çeviren: Atilla Yayla